
Zöldréti Attila¹

A COVID-19 TAPASZTALATOK ALAPJÁN IS ERŐSÍTENI KELL A MAGYAR AGRÁRIUM VERSENYKÉPESSÉGÉT

BASED ON THE EXPERIENCE OF COVID-19, THE COMPETITIVENESS OF HUNGARIAN AGRICULTURE MUST BE STRENGTHENED

DOI: 10.25116/kozelitesek.2022.2-1

Absztrakt

A COVID-19 egymást követő hullámai az emberi élet védelmére hozott humánegészségügyi intézkedések sorát eredményezte, majd ezt követően a gazdasági élet védelmére is intézkedéseket kellett hozni. Ezek magukba foglalták, illetve foglalják a piaci mechanizmusok korlátozása mellett a gazdaságélénkítés különböző eszközeit is. A pandémia indulásakor a munkaerő, a fogyasztó és az áruk mozgásának korlátozása ellátási, fogyasztási, valamint finanszírozási problémákat eredményezett. Ezek kezelése moratóriumok és egyéb finanszírozási könnyítések, valamint a gazdaság megújítását segítő csomagokat is tartalmazó központi beavatkozások bevezetését jelentette az EU-ban és hazánkban is. A humán egészségügyi járványnak még nincs vége, így ezzel együtt kell a folyamatos élelmiszerellátást biztosítani az ágazatra jellemző, speciális újratermelési folyamat és az ehhez igazodó finanszírozási rendszer működtetésével. Jelen tanulmány arra mutat rá, hogy a fogyasztási ingadozások mellett az ágazathoz kapcsolódó stratégiai kereslet megalapozza az ágazat tartós hazai kibocsátását. A terület megújulásához és fejlődéséhez szükséges fejlesztések során ugyanakkor az ágazat versenyképességének javítását kell szem előtt tartani. Ezt kell érvényesíteni a Közös Agrárpolitika uniós és a kapcsolódó hazai támogatási forrásainak, valamint a banki finanszírozás forrásainak felhasználása esetében is, mint erre a pandémia eddig tapasztalt primer és szekunder hatásai is rámutattak.

Kulcsszavak: járvány, agrárgazdaság, agrárfinanszírozás, versenyképesség

Keywords: epidemic, agricultural economy, agricultural financing, competitiveness

¹ Zöldréti Attila a közgazdaságtudomány kandidátusa, elnök, Magyar Közgazdasági Társaság Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakosztály

Bevezetés

A COVID-19 világjárvány nagyon súlyos humán egészségügyi helyzetet eredményezett, amely a világgazdaság alakulását is jelentősen befolyásolta, illetve befolyásolja. A pandémia által okozott súlyos világegészségügyi helyzetben szükség van a gazdaságban eddig lejátszódott hatások és reakciók elemzésének elvégzésére a gazdaság felpörgetése és az új hullámokra való tudatos felkészülés érdekében is. Mindezt különösen indokolt a közösségi források felhasználását és a versenyképességet növelő beruházások finanszírozását is segítő külső források rendelkezésre állása szempontjából is elvégezni. Napjainkra az Európai Unióban látványosan csökkent, Magyarországon pedig történelmi mélypontra süllyedt a nemteljesítő hitelek (NPL) aránya a COVID-19 járvány ellenére. Az uniós és a hazai bankfelügyelet az elért eredmények tartása érdekében óvatosságra intenek a COVID-19 által okozott krízishez kapcsolódóan bevezetett moratóriumoktól és azok felhagyásától várható hatásokkal kapcsolatban. A tanulmány célja, hogy kauzális összefüggéseken keresztül bemutassa, hogyan hatott a pandémia a versenyképességi fordulatra készülő magyar mezőgazdaságra, illetve annak külső, banki finanszírozhatóságára.

Az élelmiszerellátás stratégiai jelentősége biztosítja a mezőgazdasági ágazat stabilitását a COVID-19 alatt

A COVID-19 okozta világjárvány az átoltottság javuló eredményei ellenére még nem ért véget. A pandémia különböző módon hatott a gazdaság egyes ágazataira. Míg az elhárításhoz kapcsolódó szektorok azonnali nyertesek, a korlátozásokkal érintett ágazatok vesztesek lettek. A COVID-19 koronavírus alapvetően meglepte a világot. A 2008-as pénzügyi válsághoz képest, amely jelentős mértékben endogén okoknak volt köszönhető, a COVID-19 exogén eredetű, amely a politika és gazdaság szereplőivel együtt a közgazdász szakma képviselőit éppen olyan felkészületlenül érintette, mint az előző, 2008-as válság (Kocziszky, 2020). A késedelem, az eltérő politikák és válaszok is hozzájárultak a pandémia világméretűvé válásához. A megindult kilábalás is nagy különbségeket mutat. A recesszió mélysége, illetve a helyreállítás sebessége széles sávban eltérhet az egyes államok között. Nemcsak a járvány lefolyásában és az intézkedések szigorúságában fennálló differenciák miatt, hanem a gazdasági struktúrákban és az állami politikákban meglévő különbségek hatására is (Halmai, 2021).

A WTO 2020-as világkereskedelmi statisztikája kitér az áruk és szolgáltatások kereskedelmében tapasztalható legújabb tendenciák részletes elemzésére. A WTO-jelentés 36. oldala szerint az agrár-élelmiszeripari export 7%-os éves növekedési ütemet mutat a mezőgazdasági termékek kereskedelmében az elmúlt 20 évben (WTO, 2020). Összhangban vannak ezzel a FAO megállapításai is. A FAO szerint a globális mezőgazdasági és élelmiszer-kereskedelem 1995 óta több mint kétszere-

sére nőtt, amiben a globális mezőgazdasági és élelmiszer-értékláncok (global value chains) (GVC) növekedése jelentős szerepet játszott. A FAO 2020-as jelentése szerint azonban a COVID-19 tovább lassítja az értékláncok növekedési ütemét, amelyet először a 2008-as pénzügyi válság és az ebből következő gazdasági lassulás akasztott meg (FAO, 2020). A FAO felsorolja az agrár-élelmiszeripari kereskedelem és a piacok fejlődésének különböző trendjeit és mozgatórugóit is, amelyek magukban foglalják a legfontosabb technológiai haladást, az urbanizációt, a népesség és a jövedelem növekedését; alacsonyabb szállítási költségeket és az átlagos importvámok csökkenését.

Mint a FAO-jelentés is rámutat, a humán egészségügyi válság hatására az élelmiszerellátásban megnőtt a hosszú ellátási láncok és a munkaerő-igényes feldolgozási területek működési kockázata, valamint az egyes fogyasztási szektorok leállása miatt (iskolai és egyéb közösségi fogyasztások, vendéglátás, turizmus) visszaesés majd változás zajlott le a felhasználás struktúrájában. Berobbanásának sokkhatása alatt a pandémia az agrárkereskedelemben is hullámvölgyet eredményezett, de ez tartósan nem befolyásolta a mezőgazdasági termékek kereskedelmének összességét. A napi élelmezési szükséglet miatt a mezőgazdaság fenntartása stratégiai feladat. Ez a stabil és létfontosságú fogyasztási szükséglet az, amely a COVID-19 miatt jelentkező kereskedelmi zavarok ellenére megalapozza a mezőgazdasági újratermelést.

A termelékenység, hatékonyság és versenyképesség stratégiai célkitűzései a magyar mezőgazdaság fókuszában

A tanulmány céljainak szempontjából fontos feltárni a körülményeket, hogy hol vagyunk, milyen tapasztalatokkal jutottunk ide, milyen állapotban és célkitűzésrendszerben találta a magyar mezőgazdaságot a COVID-19 járvány. Ha az utolsó évek ágazati célkitűzéseit nézzük, megállapíthatjuk, hogy fejlődési ugrásra készülés küszöbén érkezett meg a COVID-19 a magyar mezőgazdaságba. Az ágazat stratégiai jelentőségét korábban és ma is a folyamatos élelmiszerellátási szükséglet és az ettől elválaszthatatlan élelmiszerbiztonság adja (Csáki, 2010). Ha időben kicsit visszatekintünk, láthatjuk, hogy a hazai mezőgazdaságban a rendszerváltást követően éppen csak megindult piacgazdálkodás számára új kihívásokat jelentett az Európai Unió tagság. A EU belpiaca által nyújtott lehetőségekhez is fel kellett nőni, és már ekkor előtérbe került a versenyképesség kérdése. Az uniós tagság felszínre hozta a magyar agrárgazdálkodás lemaradását a hatékonyság és a versenyképesség területén (Vágó – Páll, 2016).

A magyar mezőgazdaság termelékenysége az elmúlt évtizedben emelkedett, de az továbbra is elmarad a régi európai uniós tagországok eredményeitől. A korábban és az Európai Unióhoz csatlakozásunk óta is folyamatosan fennálló regionális lemaradásunk s az agrárgazdaság stagnálása a tudományos, szakmai és kormányzati szervek útkeresését inspirálta. Nagy és szerzőtársai az Eurostat adatok átfogó elemzésével mutatnak rá a magyar agrárium ma is fennálló hatékonysági és versenyképességi hiányosságaira. Néhány mutatót példaként említve, mind a termelékenység,

mind az egy hektárra eső jövedelmezőség tekintetében továbbra is jelentős a lemaradásunk az EU agrárgazdaságában vezető országokhoz képest (Nagy et al., 2021). Pedig a hatékonyság, a versenyképesség és a foglalkoztatás kérdései ugyanakkor nem új keletű gondolatok a magyar mezőgazdaságban (Udovecz, 2014). Ezek egymásnak nem is ellentmondó kategóriák, mert az agri-food gazdaság, az agrobiznisz fejlesztésével nemcsak a hatékonyság és a versenyképesség növelhető, hanem a kibocsátás és ezzel együtt a foglalkoztatás is. Utóbbi kérdése mára háttérbe szorult, mert néhány év leforgása alatt a munkaerőhiány lett jellemző az ágazatra, amit a COVID-19 tovább erősített.

A COVID-19 2020-as berobbanása után a vidék és az agrárágazat stratégiai fontosságának fel- és elismerése mellett négy régiónk tartós lemaradása és a mezőgazdaság versenyképességének szükségszerű javítása döntési helyzetet eredményezett. A Kormány az 1003/2021.(I.11.) Kormányhatározatával a vidéki Magyarország megújításáról, a hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar versenyképességének, valamint a gazdák támogatási szintjének a 2021–2027-es időszakban történő megőrzéséről és az ehhez szükséges források biztosításáról döntött. Az előző programozási időszakhoz képest mintegy háromszorosára növelt forrás valós kiugrási lehetőséget biztosít. A vidék és az agrár kkv-k megerősítése, a gazdaságok diverzifikációja potenciális sikerfaktort jelentenek a kistermelők számára, mutatnak rá szerzőtársaikkal Benedek Zsófia és Fertő Imre a négy európai országból származó adatok alapján közzétett tanulmányukban (Benedek et al., 2021). Mindez egybeesik az alábbiakban részletezett COVID-19 hatásokkal, amelyek megnövelték a hosszú ellátási láncok kockázatát és felértékelik a rövid ellátási láncok szerepét.

A kitöréshez szükséges fejlődés érdekében a vidéki Magyarország megújítása, az innováció vezérelte mezőgazdasági versenyképességi fordulat elérése vált központi célkitűzéssé. Kapronczai István a versenyképességgel összefüggésben arra mutat rá szerzőtársaival, hogy az akkor javítható, ha élünk az innovációkban rejlő lehetőségekkel, az új technológiák adta előnyökkel, a tudomány eredményeinek adaptálásával. A világ mezőgazdaságában robbanásszerűen fejlődő digitalizáció, az automatizáció és robotizáció, a precíziós gazdálkodás kulcsszerepet játszhatnak abban, hogy a gazdálkodók megfeleljenek a klímaváltozás, a fenntarthatóság és a versenyképesség kihívásainak. Mindezek mellett a biotechnológia, a genetikai potenciál fejlesztése és kihasználása jelenti az élelmiszer-termelés legnagyobb tartalékát. A modern biotechnológia alkalmazása potenciális előnyöket, új lehetőségeket, új fajtákat/hibrideket, egyben új kihívásokat is jelent az élelmiszer-gazdaságban. A biotechnológia nem egyenlő a GMO-val, a hagyományos és a legmodernebb technológiák széles skáláját foglalja magában (Kapronczai et al., 2021). A társszerző Szűcs István rámutat, hogy törekedni kell az erőforrások koncentrálására, a termelési méret okszerű növelésére, a kapacitáskihasználás maximalizálásának a figyelembevételével. Az indokolt koncentrációt számos együttműködési megoldás támogathatja, amelyben az integráló bizalom és az innováció még nehéz időszakban is segíti a teljesítményt (Popp et al., 2021).

A COVID-19 és az EU27 agrár-élelmiszer ágazat eredményei 2020-ban

Az Eurostat 2021 novemberében megjelent – az EU27 agrárágazat 2020. évi teljesítményét összefoglaló – jelentése szerint az EU mezőgazdasági ágazata által megtermelt kibocsátás értéke 2020-ban a becslések szerint 414,1 milliárd EUR volt, ami a 2019-es csúcshoz képest 1,1%-os visszaesést jelent (Eurostat, 2021). Az EU27 teljes kibocsátásának mintegy felét (53,0 %) a növények adták (219,5 milliárd EUR), ezen belül a zöldségek és a kertészeti növények, valamint a gabonafélék voltak a legértékesebb termények. A teljes kibocsátás mintegy kétötöde (38,4%) származott állatokból és állati termékekből (159,0 milliárd EUR). A többit (8,6%) a mezőgazdasági szolgáltatások (20,3 milliárd EUR) és egyéb mezőgazdasági tevékenységek (15,4 milliárd EUR) adták. Az 1. számú ábra szemlélteti az EU mezőgazdasági kibocsátása hosszú távú tendenciájának alakulását, a 2010. évi kibocsátást tekintve 100%-nak.

1. ábra: A mezőgazdasági kibocsátás fejlődése az EU-ban 2005–2020

Forrás: Eurostat, 2021

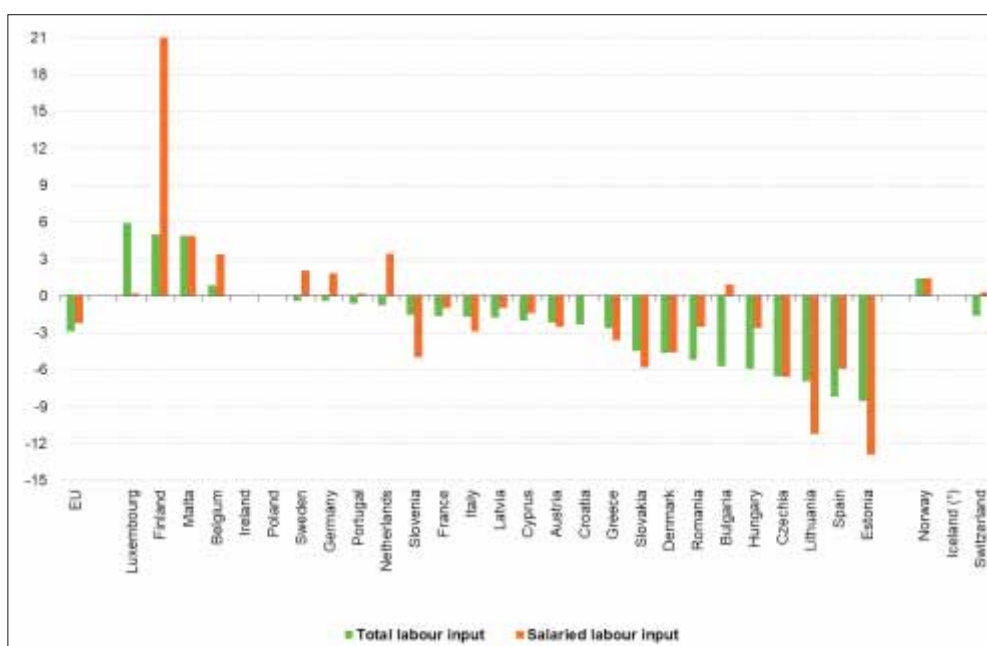
Az EU27 teljes kibocsátásában az egyes tagállamok hozzájárulásai jelentős eltéréseket mutattak. Az EU mezőgazdasági ágazata teljes kibocsátási értékének több mint felét (58,7%) a „négy nagy”, Franciaország (76,3 milliárd EUR), Németország (57,6 milliárd EUR), Olaszország (56,9 milliárd EUR) és Spanyolország (52,3 milliárd EUR) adta. A tagállamok következő csoportját Hollandia (28,2 milliárd EUR), Lengyelország (26,4 milliárd EUR) és Románia (16,8 milliárd EUR) alkotja. 2020-ban az EU27 mezőgazdasági ágazat összértékének háromnegyede (76,0 %) ebből a hét tagállamból származott.

Az EU27 mezőgazdasági ágazata kibocsátási értékének 2020-ban bekövetkezett visszaesése Ro-

mániában volt a legmeredekebb (-11,3%-os). Visszaesés volt Hollandiában (-3,1%) és Olaszországban (-2,3 %), valamint Franciaország (-1,9%) és Németország (-1,6 %) esetében is. Egyéb figyelemre méltó visszaesés Bulgáriában (-4,5%), Máltán (-4,5%) és Finnországban (-3,9%) volt tapasztalható. Ezzel szemben a mezőgazdasági ágazat értékei számos más tagállamban nőttek 2020-ban. Növekedés volt Spanyolországban (+1,1%) és Lengyelországban (+1,9%). A legnagyobb növekedést 2020-ban Litvánia (+8,6%) érte el.

Az EU27-ben 2020-ban is folytatódott a mezőgazdasági ágazatban foglalkoztatott munkaerő számának csökkenése. A mezőgazdasági munkaerő-ráfordítás az EU-ban 2020-ban a becslések szerint 8,5 millió teljes munkaidős munkavállalónak felelt meg. Az EU mezőgazdasági ágazatában dolgozók számát tekintve a 2005 és 2020 közötti időszakban a felhasznált mezőgazdasági munkaerő-ráfordítás csökkenése átlagosan évi 2,5% volt. A csökkenő tendencia 2020-ban is folytatódott, nagyjából ugyanolyan mértékben (-2,9%) 2019-hez képest, mint a 2005–2020-as időszak átlaga. A legtöbb tagállamban 2020-ban kevesebb teljes munkaerő-ráfordítást használtak fel. Ez különösen Észtország (-8,5%), Spanyolország (-8,2%), Litvánia (-7,0%), Csehország (-6,5%) és Magyarország (-5,9%), valamint Bulgária (-5,7%) és Románia (-5,2%) esetében mutatott jelentős visszaesést. Ezzel szemben Luxemburgban (+5,9%), Finnországban (+5,0%) és Máltán (+4,9%) emelkedett 2020-ban a munkaidő ráfordítás. A 2. ábra szemlélteti a teljes munkaerő-ráfordítás és a fizetett munkaerő-ráfordítás változását %-ban 2019–2020-ban az EU-ban és néhány, a statisztika szempontjából érdekes országban.

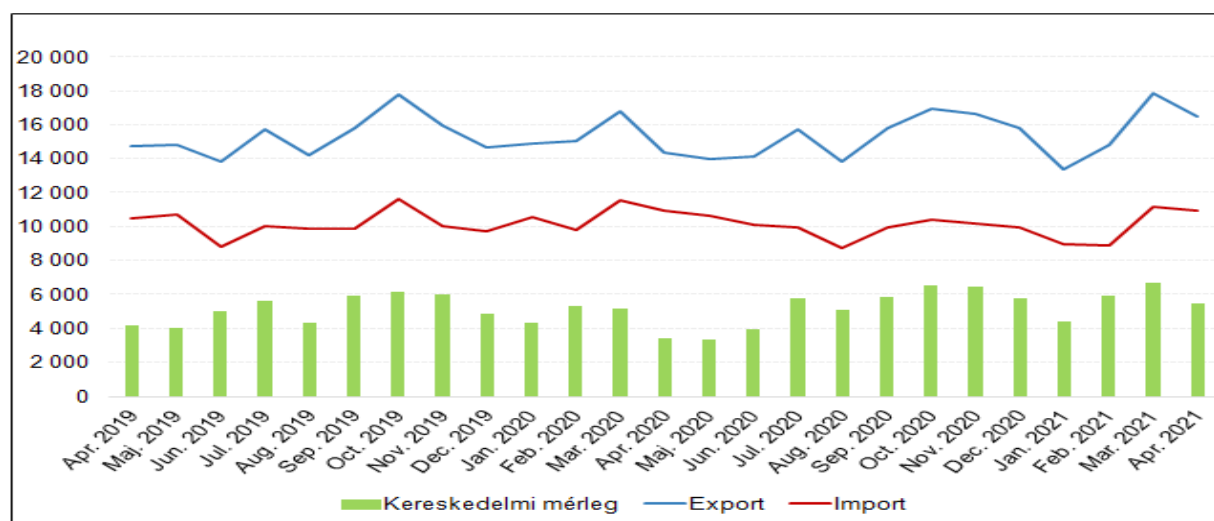
2. ábra: A mezőgazdasági munkaerő-ráfordítás változása %-ban az EU-ban (2019–2020)

Forrás: Eurostat, 2021

A mezőgazdasági ágazat COVID-19-„állóságát” a kibocsátási adatok mellett az agrár-élelmiszer forgalom adatai is igazolják. A 2021 júniusában közzétett monitoring adatok alapján a 3. sz. ábra negyedéves bontásban 2019 áprilisától, tehát a COVID-19 indulását megelőző időponttól szemlélteti a forgalom alakulását. Az EU Bizottság ennek alapján megállapítja, hogy a folyamatos COVID-19-válság ellenére az EU27 mezőgazdasági és élelmiszer-kereskedelme továbbra is erős maradt, így továbbra is fenntartotta növekedését és vezető szerepét a világban (European Commission, 2021).

3. ábra: EU27 az agri-food kereskedelem alakulása 2019–2021

Forrás: European Commission, 2021

Az EU27 tekintetében láthatjuk, hogy a mezőgazdasági ágazat kibocsátására és kereskedelmi volumenére a COVID-19 összességében nem gyakorolt tartós, csökkenő pályát előidéző hatást. Az ágazat az EU27 szintjén is a humán munkaerő biztosításának problémájával küzd – ezen a területen a COVID-19 komoly negatív hatást eredményezett.

A COVID-19 hatásai a magyar mezőgazdaság fejlesztési szükségletére

A COVID-19 ismétlődő hullámai és az azokkal összefüggésben hozott intézkedések az eddigi tapasztalatok alapján primer és szekunder hatásokat váltottak ki a magyar agri-food ágazatban. Az előbbi körébe tartoznak a pandémia okozta humán kockázatból és annak elhárítására tett intézkedésekből fakadó hatások. A biztonságos ételmezést úgy kell megoldani, hogy közben az élelmiszerellátásról gondoskodó humán erőforrás is az elérhető maximális egészségügyi biztonságot kapja feladatai ellátása során. A humán egészségügyi és a munkaerővédelmi intézkedések természetes módon magukba foglalták a humán mozgáskorlátozást, amely rövid ideig Magyarországon is hektikus, de korlátozott árukörre irányuló keresletrobbanást, a szállítmányozásban és az élelmiszerfeldolgozás néhány speciális területén pedig átmeneti munkaerő problémát okozott. Ezzel függ össze a hosz-

szú ellátási láncok kockázatának ugrásszerű növekedése is, ami világszerte, így Magyarországon is felértékelte a rövid ellátási láncok és ezzel együtt a hazai termékek szerepét. Szintén ide sorolható a pandémia hatására a szezonális munkák terén felerősödő munkaerőhiány is.

A mezőgazdaság, más ágazatokkal ellentétben, a pandémia alatt sem állhatott le. Az egyes ágazatok leállításából és azok újraindításának csúszásából, illetve elmaradásából fakadó primer hatások továbbgyűrűzését a gazdasági környezetbe és az ebből fakadó következményeket, valamint az azokkal együtt járó zavarok visszahatását a mezőgazdaságra nevezzük szekundér hatásoknak. Ezek a COVID-19 szekunder hatások a primer hatásokhoz képest időben csúszva, illetve átfedésben jelentkeznek. Egyes ágazatok továbbra is fennmaradó termelési és ellátási nehézségei jelenleg is hiányok és szállítási késelemek formájában nehezítik a mezőgazdasági termelést és kereskedelmet. A szekunder hatásokkal összefüggő hiányosságok árfelhajtóak általában, így az agráriumban is. A mezőgazdasági termeléshez szükséges műtrágya, permetszerek, növény és állatvédő szerek/anyagok, speciális adalékanyagok, vegyszerek és fertőtlenítők stb. termelési és ellátási bázisúak, hiányuk visszahat az újratermelési folyamatra és ezzel együtt az agri-food ágazat pénzügyi, finanszírozási területére is.

A szekunder hatások időbelisége és erőssége a pandémia jövőbeli alakulásának függvényében fog változni. Az árváltozások a magyar mezőgazdaság érzékenységet mutatják a szekunder hatások tekintetében, amelyek a hazai fejlesztést és a külső-, többnyire import ágazatfüggőség csökkentését indokolják. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a kukorica-, a búza- és az ehhez kapcsolódó takarmányár 2020-ban bekövetkezett emelkedése túlmutat a COVID-19 járvány hatásain, és a világkereskedelmi fogyasztási tendenciák alakulásával is összefügg.

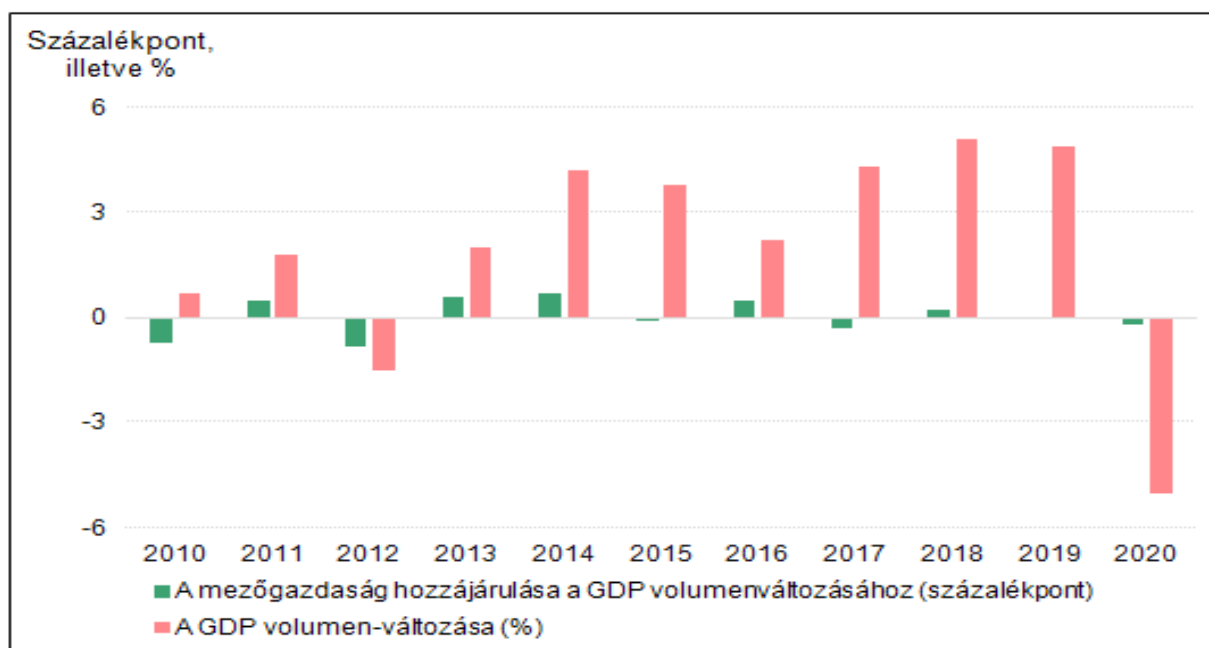
A koronavírus gazdasági hatásai Magyarországon is különbözőképpen érintették az egyes mezőgazdasági szakágazatokat és vállalkozásokat. Szekunder hatásként a turizmus és a vendéglátás leállása külföldön és itthon a hotelek, éttermek és kávézók szektorának átmeneti leállítását eredményezte, ami a fogyasztási oldalon azokat az agrárbeszállítókat hozta nehéz helyzetbe, akik zömmel magas minőségű, vagy különleges terméket termelő kis és közepes, illetve családi vállalkozásokként ennek a szektornak az ellátására specializálódtak. A korlátozások miatt a koronavírus hatással volt az élelmiszervásárlási szokásokra és -ellátási csatornákra is. A korlátozások, az otthoni munkavégzés és a digitális oktatás miatt a kiskereskedelem és az online ellátás növekedett. A COVID-19 kistermelőkre gyakorolt heterogén hatását erősítik meg Benedek Zsófia és szerzőtársai is (Benedek et al., 2020). Kiemelik, hogy a kiskereskedők értékesítési csatornái közül az online és a nagyon személyes (a vásárló, vagy a termelő otthonában történő) értékesítés működött hatékonyan. A tömegtermékeket előállító és exportban is érdekelt, főként közepes és nagygazdaságokra kevésbé hatott a válság, mivel az alapvető élelmiszerek iránti kereslet lényegében rugalmatlan és stabil.

A KSH 2021-ben kiadott 2020-as mezőgazdasági helyzetképe alapján a COVID-19 koronavírus okozta járvány a mezőgazdaság természetes kibocsátására nem volt számottevő, közvetlen hatással.

Jelentősen az év eleji aszály, valamint fagykár, illetve a különböző állatbetegségek (madárinfluenza, sertéspestis) hatottak. A visszatérő és új állatbetegségeket nagyon fontos kiemelni, hiszen a humán egészségügyi pandémia érthető módon elhomályosítja az évtizedek óta létező állategészségügyi problémákat, amelyek összességében most is jelentősen befolyásolták, illetve befolyásolják a kereskedelmi folyamatokat, a humán egészségügyi korlátozások mellett. Ezek együttes hatására értékesítési nehézségek jelentkeztek, ami elsősorban a nemzetközi kereskedelmi akadályok miatt az állati termékek iránti kereslet visszaesésében mutatkozott meg.

A mezőgazdaság a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéből 4,1%-kal, a beruházásokból 4,3%-kal, a foglalkoztatásból 4,6%-kal részesedett 2020-ban. A COVID-19 hatására szükségszerűen bevezetett korlátozások (általában) a GDP-re negatívan hatottak. Magyarországon a GDP 2020-ban 5,0%-os volumencsökkenést volt kénytelen elszenvedni a pandémia okán. A csökkenést elsősorban a szolgáltatások – korlátozásokkal összefüggő – alacsonyabb teljesítménye okozta, de a nemzetgazdaság többi területe, így a mezőgazdaság is (0,3%-kal) részesedett ebből. A 4. ábra szemlélteti az utolsó tíz évben a mezőgazdaság hozzájárulását az éves GDP alakulásához (KSH, 2021). A mezőgazdaság kibocsátásának értéke 2020-ban tovább emelkedett, ami a termelői áraknak köszönhető, mivel a volumen csökkent. A mezőgazdaság kibocsátásának értéke folyó áron 2020-ban elérte a 2 973,2 milliárd forintot, amely 4,8 százalékkal meghaladta az előző évit. A mezőgazdaság adatai szerint az állattenyésztés volumene 1,3%-kal, a növénytermesztése 3,3%-kal mérséklődött. A kibocsátás teljes volumene 2,2%-kal csökkent, a termelői árak viszont 7,2 százalékkal emelkedtek a 2019. évihez képest. A növényi termékek 11%-kal, az állatok és állati termékek 1,2%-kal drágultak. Számottevően nőtt a napraforgó, a gabonafélék és a gyümölcsfélék ára. Mint az Eurostat jelentés is tartalmazza, a munkaerő-ráfordítás nagysága 5,9%-kal elmaradt az előző évitől, és 338 ezer ember teljes munkaidős (évi 1800 óra) tevékenységének felelt meg. Ezzel a korábbi évek csökkenő tendenciája folytatódott.

4. ábra: A mezőgazdaság hozzájárulása az éves GDP-alakuláshoz

Forrás: KSH, 2021

Az agrárexport és az egyenleg is növekedett 2020-ban a rendkívüli körülmények ellenére is, ami kedvezően befolyásolta az egész nemzetgazdaság külkereskedelmi teljesítményét is. Az agrárexport 2020-ban 9 563,4 millió euró volt, 2,3%-kal meghaladta a 2019. évi értéket. Az agrárimport (6 358,1 millió euró) az exportnál kisebb mértékben, 0,9%-kal emelkedett 2019-hez képest, aminek köszönhetően 5,3 százalékkal növekedett a külkereskedelmi többlet (Ehretné, 2021). Az agrártermékek aránya a teljes nemzetgazdaság külkereskedelmi többletéből 2020-ban 55,3% volt, az agrárgazdaság 3 205,3 millió euróval járult hozzá a nemzetgazdaság 5 795,0 millió eurós többletéhez (KSH, 2021).

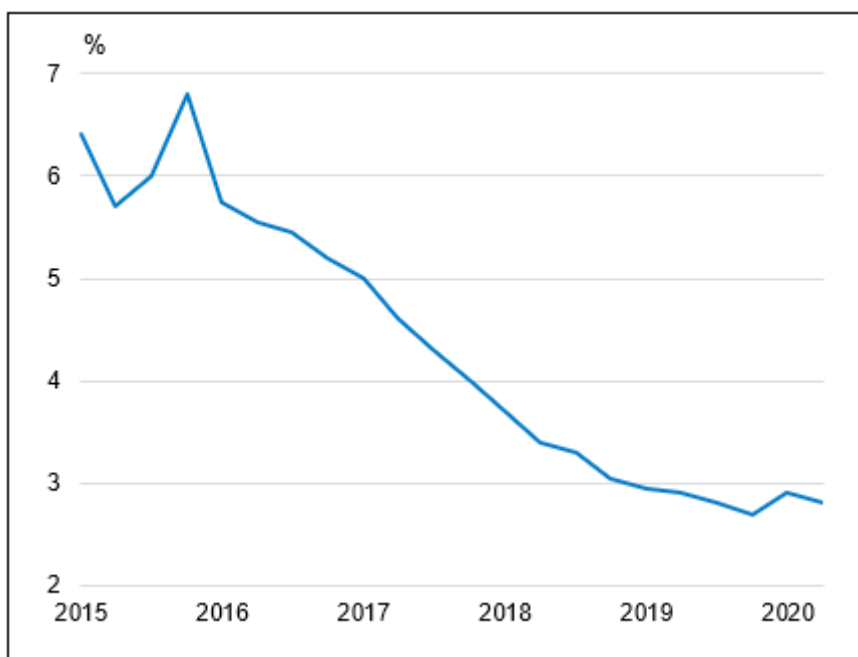
A magyar mezőgazdaságban is már évek óta mutatkozó és a COVID-19 járvány hatására fel erősödő – elsősorban szezonális – munkaerőhiány (KSH, 2020/b) megszüntetését a munkaerő-igény innováció és robotizáció útján történő csökkentésével, az idénymunkaerőt kiváltó állandó foglalkoztatás feltételeinek kialakításával és biztosításával, hatékonyabb munkaszervezéssel és humán erőforrás-menedzsmenttel, valamint új humán erőforrás-kapacitás bevonásával lehet tartósan megoldani. Az új munkaerő bevonásának legpraktikusabb módja a helyben lakó, vidéken élő, vagy települő fiatalok érdeklődésének felkeltése az agrárium irányába és az ő bevonásuk az ágazatba. Annak érdekében azonban, hogy ez a bevonandó humán kapacitásigény kezelhető nagyságú legyen, nagy ütemben kell fejleszteni a humán munkaerőt kiváltó technológiákat az ágazatban, ehhez pedig az innováció eredményeinek gyakorlatba átültetését kell gyorsítani.

A banki finanszírozás helyzetének alakulása az EU-ban és a magyar mezőgazdaságban a COVID-19 alatt

A banki finanszírozás feltételei közé részben a bank működőképességére, részben az ügyfelek finanszírozhatóságára vonatkozó feltételek tartoznak. A hitelkockázat a banki tevékenység velejárója. A banki finanszírozásban a nemteljesítő hitelek vagy „NPL-k” olyan banki hitelek, amelyek késedelmes, vagy nem fizetés tárgyát képezik. A magas nemteljesítő hitelszint rontja az érintett bankok jövedelmezőségét és hitelezési képességét, különösen a kkv-k számára, így csökkenthetik az ebben érintett országok gazdasági növekedését is. Az NPL-k állományával kapcsolatos kockázatok kezelése elsősorban az érintett bankok és nemzeti hatóságok feladata. Az EU olyan gazdasági unió, ahol a tagországok gazdasága összekapcsolódik és tovagyűrűző hatásokat okozhat, az EU ezért egyértelműen érdekelt az NPL-arányok alacsonyan tartásában, hiszen ez a bankok hitelezési képessége megtartásának a záloga. A nemzeti hatóságoknak és az európai intézményeknek össze kell fogniuk a kérdés kezelése érdekében. Ez a célkitűzés áll az Európai Központi Bank (ECB) bankfelügyeleti tevékenységét végző European Banking Authority (EBA) figyelmének középpontjában, nyomon követve a nemteljesítő hiteleket.

A vonatkozó szabályozás eredményeként az uniós intézményi együttműködés folyamatos ezen a területen. Ezen intézkedéseknek is köszönhetően, a 2008–2009-es nagy pénzügyi válságot követően az EU-ban az NPL-k átlagos aránya 2014 óta több mint harmadával csökkent. A 2016-os csúcs után a nemteljesítő hitelállomány stabilan csökken az EU-ban. Az ECB közvetlen felügyelete alatt álló bankok a – COVID-19 világjárvány ellenére – a 2021. július 8-án közzétett 2021. évi Q1 negyedéves felügyeleti banki statisztika alapján 455 milliárd € értékben könyveltek el nemteljesítő hiteleket, amelyek a teljes hitelállomány 2,54%-át tették ki. Ez az adat jelenti a legalacsonyabb szintet azóta, amióta 2015 második negyedévében először közzétették a bankfelügyeleti statisztikákat (ECB EBA, 2021) (5. ábra).

5. ábra: A nemteljesítő hitelek alakulása az EU-ban

Forrás: ECB EBA, 2021

Az Európai Bizottság a nemteljesítő hitelállomány kezeléséhez kapcsolódóan 2020 decemberében stratégiát is közreadott, amelynek célja az is, hogy elejét vegye a nemteljesítő hitelállomány jövőbeli, a koronavírus-válságból eredő felhalmozódásának. A figyelem indokolt, hiszen a válságkezelés állami intézkedéseinek tulajdoníthatóan azok a vállalatok is képesek voltak folytatni működésüket, melyek a pandémia előtti időszakban sem működtek hatékonyan. Ezek a vállalkozások sodródhatnak a fizetéseképtelenség szélére, miután e támogatási programok átalakulnak, vagy megszűnnek. Romló tendencia várhatóan azon ágazatok esetében jelentkezhet, amelyek alkalmazkodási képességük miatt csak lassan, vagy nem tudtak reagálni. A stratégiai kereslet alapján az agrár-élelmiszeripari ágazat egésze stabil, ugyanakkor az ágazaton belül az egyes vállalkozások eltérő finanszírozási helyzete és adottsága természetesen nem zárja ki a finanszírozási nehézségek és a nemteljesítő hitelek előfordulását.

Az MNB 2021 júniusában kiadott Pénzügyi Stabilitási Jelentése alapján Magyarországon a bankrendszer stabil helyzete miatt a bankok képesek biztosítani a vállalatok és háztartások számára a szükséges forrásokat, és ezzel támogatni a gazdaság újraindítását (MNB, 2021/a). A vállalati hitelállomány bővülése a koronavírus-járvány ellenére is fennmaradt. A járvány negatív reálgazdasági hatásainak tompítása céljából bevezetett jegybanki és állami hitelprogramok jelentősen segítettek a hitelpiacot. 2020 második felében az új kibocsátás közel 50%-a az NHP keretein belül valósult meg. Ezek eredményeként a teljes és azon belül a kkv-hitelállomány bővülése is fennmaradt.

Magyarországon 2020-ban tovább csökkent a nemteljesítő hitelek aránya mind a vállalati, mind

a háztartási szegmensben, tehát a bankok finanszírozási képessége javult. A vállalati nemteljesítő hitelek aránya (NPL-ráta) a moratórium bevezetéséig fokozatos csökkenést követően 3,5%-ra süllyedt, majd ezen a szinten maradt (MNB, 2021/a). Az MNB azt is kiemeli, hogy a magyar bankrendszer nemteljesítő hitelállományának aránya 2020-ban – a pandémia ellenére – történelmi mélypontra csökkent.

A meghirdetett vállalati fizetési moratóriumban lévő vállalati hitelállomány Magyarországon a gazdaság élénkülésével párhuzamosan fokozatosan csökkent. Míg 2020 júniusában a vállalati hitelállomány 48 százaléka volt moratóriumban, addig év végére 29 százalékra csökkent az arányuk. A moratóriumból kilépőket a kedvező kamatozású hitelprogramokkal történő refinanszírozás lehetősége is motiválhatta. A tíz legnagyobb ágazat tekintetében a stabil agrárgazdasági eredményeknek köszönhetően a mezőgazdaság moratóriumban lévő hitelállománya folyamatosan csökken (MNB, 2021/a).

A bankrendszerre vonatkozó feltételek mellett a mezőgazdasági ágazat esetében a pandémia alatt is rendelkezésre álló biztos fogyasztói kereslet, valamint a folyamatos, leállás nélküli újratermelési tevékenysége fenntartja a stabil gazdálkodás feltételeit és ezzel összefüggésben az alkalmasságot a külső finanszírozás igénybevételére. Az MNB Hitelezési felmérés (2021. május) című anyagához kapcsolódóan a finanszírozó bankok körére kiterjedő hitelezési felmérésében az egyes ágazati portfóliók minőségének változását tekintve más területek ingadozásával szemben az agri-food ágazat hitelállományának minősége nem romlott, hanem javult a pandémia időszaka alatt (MNB, 2021/b). Ezzel is összefügg, hogy különböző ágazatok magyarországi csődrátáinak összehasonlításában az elmúlt húsz év távlatában és jelenleg, a COVID-19 időszakában is tartósan alacsony a mezőgazdaságban tapasztalt csődráta.

A COVID-19 hatásai hazánkban is központi beavatkozásokat tettek szükségessé. A gazdaság finanszírozásához kapcsolódóan a hitelezési moratórium és az új központi gazdaságélénkítő források érintik a magyar mezőgazdaságot is. Magyarországon alacsony a mezőgazdasági vállalkozások csődrátája, és a fizetési moratórium alól kilépők magas száma jellemzi az ágazatot. Az új központi források tekintetében az MNB 2020 áprilisában indította el az NHP újabb konstrukcióját a hazai kkv-k forráshoz jutásának elősegítése érdekében. Az Agrárminisztérium 2020 áprilisában kamat- és költségmentessé tette az Agrár Széchenyi Kártya folyószámlahitelt, a termelők számára megemelte a hitelgarancia díjához nyújtott költségvetési támogatást, valamint 25 milliárd forintos keretösszegű válságkezelő támogatási programot indított a koronavírus negatív hatásainak ellensúlyozása érdekében. Mindezek hatására a mezőgazdaságban is folytatódik a banki külső hitelezés dinamikájának fejlődési tendenciája.

Az előzőek igazolják, hogy a stabil, finanszírozási feladatait ellátni képes bankrendszer a hazai mezőgazdasági ágazatot hosszú távon fejlesztésre jogosult, prosperáló ágazatnak, tehát külső finan-

szírozásra alkalmasnak minősíti. A bankrendszer a közösségi (EU és hazai) források mellé nyújtott banki külső forrásokkal segítheti az agrár-élelmiszer ágazat tervezett fejlesztési ugrásának megvalósítását Magyarországon. Mindez azt vetíti előre, hogy nem a finanszírozás kérdése lesz a záloga a magyar vidék és mezőgazdaság eredményes fejlesztési megújításának és a versenyképességi fordulat elérésének, hanem a fejlesztési stratégia irányainak helyes kiválasztása jelenti majd azt.

Összegzés

Magyarországon a COVID-19 mezőgazdaságra gyakorolt primer és szekunder hatásai a 2020-2021-es időszakban kihívást jelentettek, de nem veszélyeztették az agrár-élelmiszeripar kibocsátását és az élelmiszerellátási szükséglet biztosítását. Az ágazat alkalmazkodott a válság keresleti oldalt érintő hatásaihoz is. Az élelmiszervásárlási, fogyasztási szokások változása erősítette a kiskereskedelem és a rövid ellátási láncok szerepét, és teret nyert az agrár-élelmiszeripari termékek online forgalmazása is. A magyar mezőgazdaság stratégiai küldetését folyamatos üzemben, leállás nélkül látja el, s más ágazatokkal összevetve nem csak a termelési és kereskedelmi tevékenysége, hanem gazdálkodása és ennek megfelelően a banki külső finanszírozhatósága is stabil maradt a válság alatt. Ezt jól tükrözi az ágazati portfóliók minősége, a nemteljesítő hitelek és az ágazati csődráta alacsony aránya és az új hitelek folyósításának tendenciái. Az agrárvállalkozások élen járnak a központi fizetési moratórium ernyője alól a piaci viszonyok közé való visszatérésben, így annak szűkítése, megszüntetése sem fogja magas kockázattal érinteni az ágazatot. A COVID-19 válság kezelésére hozott kormányzati stabilitási és a gazdaság újraindítását támogató intézkedések ismét növekedési pályára állították a magyar gazdaságot. Hazánkban a bankrendszer stabil, amely a pandémia ellenére is ellátja a vállalati és lakossági finanszírozási feladatait. A magyar mezőgazdaság a külső banki finanszírozás számára a COVID-19 időszakában is megbízható ágazatnak minősül, így banki finanszírozása biztosított. A COVID-19 válság idején mutatott eredmények alapján az ágazatot a jövőben is érdemes lesz kiemelt partnerként kezelni. Ugyanakkor a COVID-19 rámutatott az alkalmazkodási képesség fontosságára, így mind a vidéki élet, mind a mezőgazdaság tekintetében folytatni kell a versenyképességi fordulat elérésére tett erőfeszítéseket. Az innováció pedig olyan erőforrás, amelynek gyakorlatba ültetése utat biztosít a magyar mezőgazdaságban rejlő lehetőségek jobb kiaknázásához.

Felhasznált irodalom

- Benedek, Zs. – Balogh, P. G. – Baráth, L. – Fertő, I. – Lajos, V. – Orbán, É. – Szabó, G. G. és Nemes, G. (2020): Kistermelői sikerek a COVID-19 járvány első hullámában: a személyesség szerepe az értékesítésben, *Statisztikai Szemle*, 98. évfolyam 12. szám, 1398–1415. DOI: 10.20311/stat2020.12.hu1398
- Csáki, Csaba szerk. (2010): Élelmiszerbiztonság – *A magyar élelmiszer-gazdaság, a vidékfejlesztés és az élelmiszer-biztonság stratégiai alapjai*, Budapest, MTA
- Ehretné, Berczi I. (2021): *Az élelmiszer-gazdaság külkereskedelme 2020. év*, AKI Agrárközgazdasági Intézet, Statisztikai Jelentések, XXIV. évfolyam 1. szám
- European Central Bank (2021): ECB publishes supervisory banking statistics for the first quarter of 2021. Letöltve 2021. szeptember 1., <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2021/html/ssm.pr210708~931b566c41.en.html>
- European Commission (2021): MONITORING EU AGRI-FOOD TRADE: DEVELOPMENTS JANUARY-APRI, 2021, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade_apr2021_en.pdf
- Eurostat (2021): Performance of the agricultural sector, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Performance_of_the_agricultural_sector
- FAO (2020): THE STATE OF AGRICULTURAL COMMODITY MARKETS, Rome, 2020, <http://www.fao.org/publications/soco/en/>
- Kapronczai, I. – Szűcs, I. – Goda, P. – Potori, N. és Bedő, Z. (2021): Stratégiai elemek az agrárgazdaságban I. – Fókuszban a hatékonyság és a versenyképesség, *Agro Napló* 25. 16–20.
- Kocziszky, György (2020): Megújulás vagy amnézia? Mit tanulhat a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitika a pandémia által előidézett globális gazdasági válságból? Kolozsvári Egyetemi Kiadó, *Erdélyi Társadalom* XVIII. évfolyam 2. szám, 9–18.
- Halmi, Péter (2021): Konvergencia versus divergencia? Kríziskezelés és kilábalás az európai unióban, *Külgazdaság* 65. évfolyam, 2021/1-2, 45–48.
- KSH (2020/a): Mezőgazdaság teljesítménye 2020, <https://www.ksh.hu/mezogazdasag>
- KSH (2020/b): A koronavírus-járvány lehetséges hatásai a mezőgazdasági idénymunkára, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/koronavirus-mezogazdasag/index.html>
- KSH (2021): Helyzetkép a mezőgazdaságról, <https://www.ksh.hu/mezogazdasag>
- MNB (2021/a): Pénzügyi Stabilitási Jelentés, Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2021. június
- MNB (2021/b): Hitelezési felmérés, Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2021. május
- Nagy, I. – Kapronczai, I. (szerk) – Éder, T. – Horn, P. – Potori, N. – Udovecz, G. (2020): Merre tovább magyar gazdaság a 21. század elejének követelményei és a COVID-19-járvány tapasztalatainak figyelembevételével? Budapest, Agrárminisztérium, *A falu*, 2020. ősz-tél

- Popp, J. – Kovács, S. – Lakner, Z. – Oláh, J. – Hidayat, Y. A. (2021): Integrative trust and innovation on financial performance in disruptive era, *Economics and Sociology* 14(2): 111-136.
- Udovecz, Gábor (2014): Gondolatok a „Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban” című vitacikkhez, *Gazdálkodás* 58 (5): 481-487.
- Vágó, Szabolcs - Páll, Zsombor (2016): A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban, Agrárminisztérium 2016
- WTO (2020): World Trade Statistical Review, 2020 https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts20_toc_e.htm